

Kúty 10 - História a súčasnosť obce Kúty (1944-1945) - 10. časť :)

Venované pamiatke Jozefa Poláka, rodáka, obyvateľa a bývalého predsedu Miestneho národného výboru obce Kúty.

HISTÓRIA OBCE

Kútske vykopávky

Roku 1944

- pri stavbe ochranej hrádze na rieke Morave boli pri mŕtvom ramene na vrškoch Čepangát, Sigeca a Hrudý objavené zbytky staroslovanskej kultúry. Pamiatky z prvých tajomších nálezov starostlivo zozbieral a zachránil miestny učiteľ dejepisu a zemepisu Štefan Granec a K. Čulen,

- **začiatkom februára** - prvú správu o nálezoch v Kútoch podala Štátnemu archeologickému ústavu „čtetnícka“^[1] stanica. V správe upozornila, že „pri stavbe ochranej hrádze proti *zátopám*“^[2] rieky Moravy naráža sa už dlhší čas na hroby a nádoby“,

Nálezisko po tomto upozornení prezrel spolupracovník V. Šemmer a hlásil mu, že „pri prácach firmy Moravod v Kútoch na vyvýšenine zvanej Sigeca odkrývajú vrstvu humusovitého piesku približne 50-150 cm, v ktorej sa sporadicky prichodí na črepy, zvieracie kosti a kostrové hroby.“. Vojnové pomery znemožňovali sústavný výkop a múzeum sa muselo obmedziť na zachraňovací výskum.

- **v máji** - vykonala obhliadku kútskych nálezísk L. Krasovská.

Roku 1945

Kúcania záchrancí a zvolenský transport

- **vo februári** - prevádzali cez železničnú stanicu Kúty do zajateckého tábora v Nemecku transport s ľuďmi zo stredného Slovenska. O svojom zážitku z tej doby hovorili Jozef Polák a Jozef Sprušanský takto: Udalosť sa odohrala koncom februára 1945, teda zhruba 2 mesiace pre koncom 2. svetovej vojny. Veliteľom oddielu Hlinkovej gardy bol nadporučík Bíro (notár), zástupcom veliteľa bol Hačunda a z poddôstojníckeho velenia čatár Bartal Ferdinand, čatár Hesek Jozef (Pacuška) a čatár Jozef Sprušanský.

V dňoch pred príchodom transportu mal službu v kancelárii oddielu čatár Sprušanský, ktorý prebral fonogram z veliteľstva z Bratislavy, že smerom na Kúty ide železničný transport od Zvolena so zajatcami s tým, aby sa zajatcom poskytla od oddielu a od obce všestranná pomoc. Transport mal prísť v priebehu dvoch - troch dní. Keď sa do kancelárie vrátil veliteľ Bíro, telefonoval do Bratislavy na veliteľstvo, odkiaľ dostal patričné pokyny pre túto akciu. Ešte v ten istý deň sa vybrali Bíro, Bartal a Sprušanský na železničnú stanicu Kúty, kde informovali vojenského veliteľa nemeckej posádky na železničnej stanici majora, pôvodcom z Rakúska, o pripravovanom transporte so zajatcami. Poprosili ho o sprostredkovanie, aby veliteľ transportu povolil dať ľuďom stravu, nápoje a šatstvo. Veliteľ železničného oddielu, major, také sprostredkovanie prisľúbil. Na príkaz pána notára sa po dedine rozhlásilo, že sa budú zbierať potraviny, mlieko a šatstvo na pomoc tomuto transportu.

V deň, keď mal transport doraziť, všetky potraviny a šatstvo bolo prepravené na vozoch na železničnú stanicu, kde sa už varil v kotloch čaj a káva pre zajatcov. Pred príchodom transportu, hore menovaní a čata príslušníkov oddielu v počte do 25 mužov odišla na železničnú stanicu, kde čakali na jeho príchod.

Pri zastavení vlaku v Kútoch, nemecký veliteľ transportu, nadporučík, ihneď rozostavil strážne vedľa vagónov vlaku. Civilisti sa nesmeli k vagónom ani priblížiť. Dvere vagónov boli zatvorené. Iba s povolením strážneho, nemeckého vojaka, sa v niektorých prípadoch mohli dať nejaké potraviny cez úzky otvor pootvorených vagónových dverí. Keď hore menovaní zistili aká je situácia, poradili sa z majorom a tvrdili mu, že jedlo sa takýmto spôsobom nemôže rozdeliť. Ten potom odišiel s veliteľom oddielu za nadporučikom z nemeckého transportu. Nadporučík pozvali na občerstvenie na železničnú stanicu a navrhli mu, aby počas občerstvenia nemeckých vojakov strážil transport kútsky oddiel. Veliteľ transportu súhlasil. Po výmene stráží príslušníci kútskeho oddielu otvorili vagóny a začalo sa rozdeľovanie potravín, šatstva a mlieka. Po otvorení vagónov, zajatci, ktorí sa nebáli vyskákali z vagónov, zmiešali sa s kútskymi chlapcami a ostatnými občanmi. Ženy odvádzali mužov zajatcov ako svojich manželov a dievčence chlapcov ako svojich kamarátov. Po rozdelení potravín a úteku značného počtu zajatcov, zbadal niektorý z nemeckých strážnych, že cez železničnú trať, smerom do čárskeho lesa uteká chlap v bielych kapcoch. Podľa jeho oblečenia si uvedomil, že ide o zajatca z vagóna. Vystrelil zo samopalu, urobil poplach a to bol koniec celej akcie. Príslušníci kútskeho oddielu sa stiahli zo strážnych stanovišť a občania sa rozprchli od vagónov. Keď sa o dianie na stanici dozvedel nemecký nadporučík s pokrikom *"Alles partisanen!"* [3] ohrozoval pištoľou veliteľa oddielu, jeho zástupcu a čatára Sprušanského. Rakúsky major sa ich zastal. Nadporučík sa ukludnil a transport pokračoval o niekoľko minút na Moravu.“.

Podľa rozprávania pána Poláka neprišlo k žiadnemu výstrelu. Nemci vyhlásili falošný letecký poplach, počas ktorého potom transport odtiahli k lesu a tak zabránili Kúčanom v oslobodení ďalších. Kúcania údajne zachránili približne 120 ľudí.

Počas druhej svetovej vojny

- do Slovenského národného povstania sa zapojilo 35 miestnych občanov. Z nich traja padli. Dvaja zomreli na následky bojov v neskoršej dobe,
- v Kútoch existovala gajdova strana,
- na práce do Nemecka bolo odvedených 15 občanov.

Roku 1945

Oslobodenie obce

Strach a neistota panovali v mysliach a srdciach ľudí. Nečudujme sa, veď front mal prejsť i cez obec. Nikto si to už z pamätí nepamätal. Báli sa otcovia, báli sa matere. Ani nie tak o seba, ako o svoje ratolesti. V Kútoch bola vytvorená "Domobrana". Boli to záložní vojaci a taktiež tí, ktorí prišli z východného Slovenska z dvoch slovenských divízií. Niektorí sa zapojili aj do povstaleckých bojov. Zaiste by ich inde čakal koncentračný tábor alebo väzenie. Tu boli v závetrí. Už boli spomínaní v súvislosti so zvolenským transportom. Nikoho nezatkli, ani neuväznili. A vedeli o všeličom. Aj o tom, že sa ilegálne schádzajú niektorí občania obce, a že sa chystajú na prevzatie moci do svojich rúk po prechode frontu. Boli to komunisti a bývalí príslušníci agrárnej strany, z ktorých sa utvorila neskôr demokratická strana. Tieto schôdze sa konali v hostinci „U Cugu“ [4]. Nijako však nezasiahli.

Domobrana zachránila obec aj pred odvezením mužov nad 18 rokov na nútené práce do Nemecka. Po dvojdnovej internácii, začiatkom marca 1945, boli opäť prepustení do svojich domovov. V iných obciach to tak nebolo.

Utečenci z Bratislavy už v zimných mesiacoch a najmä vo včasných jarných, prichádzali do Kútov. Najmä však tí, ktorí tu mali aké také zázemie.

Občas sa vyskytla deštruktívna činnosť partizánov, vyhodenie mostu, vykoľajenie vlaku.

Veľkonočná nedeľa bola v Kútoch v znamení veľmi milej udalosti, ktorú narúšala atmosféra blížiaceho sa frontu. Touto udalosťou bola primičná svätá omša dp. Antona Palkoviča (Michalína). Aj napriek veľkému nebezpečenstvu sa na tejto primičnej svätej omši zúčastnilo veľa ľudí, a to nielen z Kútov, ale aj z blízkeho okolia.

Vo Veľkonočný pondelok mal málokto myseľ na *"šľahačku"* [5]. Chvatom ľudia schovovávali to najnutnešie.

Zamurovávali sa pivnice a výklenky, kde sa schovávalo šatstvo a cennejšie veci. Kopali sa jamy a kryty. Toto všetko sa dialo za prítomnosti nemeckého vojska, ktoré bolo „nakvartirované“^[6] po domoch. Z diaľky sa ozývala delostrelecká a guľometná paľba a bombardovanie, a tiež úplne neznámy hluk katúš.

Mnohí si zobrali to najnutnejšie, prípadne aj dobytok, opustili obydlia a odchádzali do lesa, niektorí do júrskeho „borníkov“^[7].

Ľudia boli bezradní. Bolo to ako pred „súdnym dňom“^[8]. Tí ostatní, celé rodiny aj susedia sa ukrývali do vybudovaných úkrytov. To už bola strelba v bezprostrednej blízkosti. Na kostolnej veži umiestnený ťažký guľomet strieľal všade tam, kde bol pohyb, teda aj do úkrytov. Bolo to 4. apríla. Nemci sa držali na rieke Morave. Strašné detonácie ohlásili deštrukciu mostov, jedného neďaleko Janíčkov, druhého pri „Privoze“. To sa k nám, prikrčení pred paľbou, už predierali vojaci Červenej armády. Ľudia pomaly vyliezali z úkrytov. Z dvorov sa ešte „veselo“ strieľalo z mínometov a z humien pálili na moravskú stranu katúše. Všade bolo počuť: „Davaj chazaj. Kde German? Davaj vodku.“

- **6. apríla** - po dvoch dňoch bojov bola obec oslobodená vojskami ruského maršála Rodiona Jakovleviča Malinovského. Počas oslobodzovania padlo 108 vojakov a 8 miestnych občanov. Zhorelo 7 domov a 110 stodôl. Kostol zasiahlo až 75 delostreleckých granátov, poškodených bolo 25 domov.

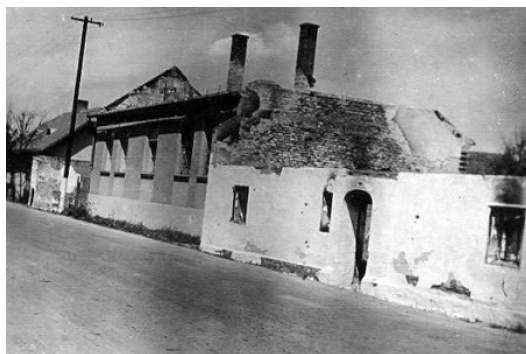
Rodion Jakovlevič Malinovskij

Nastúpili prvé pofrontové dni. Obyvatelia sa vracali z borníkov a z lesa. Horeli domy, horeli stodoly. Niektorí, tí zvedavší či prismeľší, doplatili aj životom. Vybehli len tak, bolo im ľúto dobytku... Vyhasli životy mladých ľudí.

Do domov sa nastahovali vojaci Červenej armády. Čo bolo cennejšie, ukradli. Hodinky, bicykle, prstene. Najmä ženy a dievčatá sa museli skrývať, mnohé však neušli... Víťazi boli k dievčatám a ženám nemilosrdní.

Domobranu vystriedala milícia. Bola taktiež vo vojenských uniformách, prípadne mala na rukávoch červené pásky. To, čo sa nepodarilo Nemcom, podarilo sa Rusom. Každé ráno milícia zháňala po obci práceschopných mládencov a mužov a odvádzala ich do bojovej línie stavať mosty cez rieku Moravu. Robilo sa v najťažších, životunebezpečných podmienkach. Dôkazom je aj smrť Kúcana, železničiara Š.K.

Niektorí občania boli zaistení a odvezení do Lanžhota, kde mali čakať na odsun do ZSSR - na nútené práce. Záchrana prišla z Kútoch. Dvaja členovia novovytvoreného Národného výboru si prišli pre nich. Za to im všetka česť.

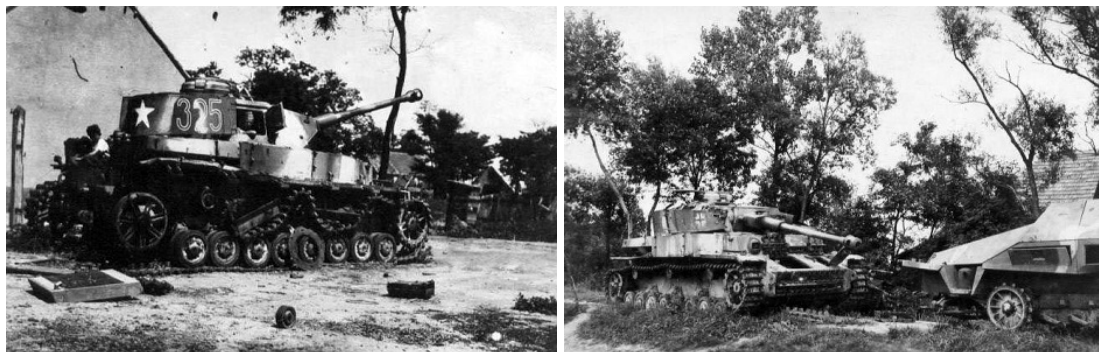

Domy zničené po prechode frontu

Už ťažko kto zráta, koľko vojakov v Kútoch padlo na jednej či druhej strane. Vojaci Červenej armády boli pochovaní v obci, neskôr exhumovaní a prevezení na Slavín do Bratislavy. Za „odmenu“ ich vykopávali tí, čo sa najviac zaslúžili o to, že väčšina Kúcanov vojnu prežila. Niektorí boli dokonca vykázaní z obce.

Nemeckí vojaci boli pochovávaní ako kde. Boli zatiahnutí do zákopov a zasypaní zemou. Dnes už presne nikto nevie, kde sa tieto „hroby“ (?) nachádzajú.

Zbrane a strelivo boli všade. Deti a mládež sa s nimi hrali ako s hračkami. Prišlo i k niekoľkým výbuchom streliva, mín a granátov. Zabitý bol J. V., mnohí prišli o nohy, ruky aj oči.

Pamiatky na boje v Kútoch

- predsedom Miestneho národného výboru (MNV) sa stal Rudolf Ralbovský, neskôr Michal Valúšek,
- dosky z ohrady futbalového ihriska boli použité na výrobu truhiel,
- potom, čo v židovskej modlitebni hľadali Rusi Nemcov, začali niektorí miestni hľadať v modlitebni neexistujúci židovský poklad. Modlitebňu, ktorá zostala nepoškodená celú vojnu, zdevastovali natoľko, že musela byť začiatkom 50-tych rokov zručená. Židovská škola slúžila ako sklad umelého hnojiva pre JRD, neskôr padla i táto. Zo židovského cintorína ostalo iba miesto, z ktorého ostali trčať len neforemné kamene^[9],
- v obci bola ustanovená dvojčlenná nočná policajná hliadka. Mala službu od 17-tej do 7. hodiny ráno a jej úlohou bolo zabrániť neprístojnostiam konaných ruskými vojakmi,
- **22. mája** - začalo sa riadne vyučovanie,
- **v júli alebo auguste** - bol založený Sväz slovenskej mládeže^[10]. Zakladajúcimi členmi boli Pavel Palkovič (Michalín), Štefan Macejka, Jurák, Milan Žílik, Ján Ondriska, Rudolf Ralbovský (Glička), Ján Riška a František Antalek (Smrtka),

Znak SSM

- na októbrovom zasadnutí Národného výboru v Kútoch nedostal „svedectvo“^[11], okrem ľudí ktorí spolupracovali alebo sympatizovali s Nemcami, aj Štefan Hačunda, ktorého posudok z roku 1965 znie takto:

„V obci pracoval už za prvej ČSR a tiež za Slovenského štátu ako učiteľ. Veľmi aktívne pracoval v športovom klube, v divadelnom krúžku a v Úverovom družstve. Ako učiteľ a jediný dôstojník v Kútoch bol vymenovaný za miestneho veliteľa Hlinkovej gardy, čo bola funkcia formálna a v tejto funkcii nič nepodnikal. V roku 1945 bol povolaný riadnym zvolávacím lístkom do POHG. Nikdy však nebol oblečený do uniformy HG, alebo POHG a nikdy nebol oduševnený v prospech fašistov, naopak klonil sa vždy na stranu pracujúcich a s nimi sa i priatelil. Poznal v Kútoch všetkých komunistov a keď sa Nemci na nich pýtali, nikoho neprezradil. Bolo šťastím pre nich, že bol do vedenia HG práve on menovaný. Jeho zásluhou boli oslobodení zajatci od Zvolena, ktorých Nemci viedli cez železničnú stanicu Kúty. Keď Nemci brali kútskych občanov, vojakov, on im predom signalizoval, aby sa ukryli.“

- vznikol Zväz žien. Jeho prvou predsedníčkou bola Jana Kubinová. Zväz fungoval až do roku 1990,
- futbalové výsledky z vojny boli anulované a mužstvo Kútov bolo zaradené do II. triedy Záhorskej oblasti,

- od tohto roku boli v Kútoch dva divadelné krúžky: DHS (hasičský) a Dr. Radlinského. O ich kvalite svedčí fakt, že na niektorých ich divadelných skúškach hier napríklad: Juda Ben Hur a Sionitka, bolo až 200 občanov, ktorí sa nemohli dočkať premiéry. Ďalšími, neskôr uvedenými, titulmi boli: Radúz a Mahuliena, Anička Kováčovie, Strídža z Podhája, Divá Bára.

Pamätník obetiam druhej svetovej vojny kedysi a dnes

- [1] Žandárska.
- [2] Zápľavy.
- [3] „Všetci ste partizáni!“
- [4] U Cugov.
- [5] Málokto myslel na šibačku.
- [6] Ubytované.
- [7] Borník je miestne označenie borovicových lesov.
- [8] Podľa biblie ide o deň Posledného súdu.
- [9] Kedysi bývali honosnými náhrobnými kameňmi.
- [10] Súčasť „Československého zväzu mládeže“ na Slovensku (SSM).
- [11] Neskôr sa museli z obce vysťahovať. Aj takúto „vďačnosť“ prejavovali „starí“ komunisti.